

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΥΛ. ΚΟΡΡΕ
Καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας

HANS HERTER*
(1899-1984)

Ὡς φοιτητῆς μεταπτυχιακῶν σπουδῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βόννης, κατὰ τὰ ἔτη 1963-65, ἐνθυμοῦμαι τὰς ἐορτάς, ἐπὶ τῇ 65ῃ ἐπετείῳ ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ καθηγ. Hans Herter, εἰς τὴν κατάνοσκον μὲ ποικίλα καλλιτεχνήματα κατοικίαν του, ποὺ διέθετε καὶ πλῆθος δωματίων καὶ χώρων διὰ τὴν τεραστίαν βιβλιοθήκην του. Συνδυασμός, ὁ ὁποῖος σπανίως δύναται νὰ σημειωθῇ εἰς αὐτὴν τὴν ἑκτασιν, μὲ πρόσθετον προτέρημα τὴν καλαισθησίαν τῆς συζύγου κυρίας του, Vilma Herter.

Τὴν πρῶταν τῆς 8ης Ἰουνίου 1965 προσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν του πολλοὶ καθηγηταὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ὡς καὶ ὁ καθηγητῆς Σπυρίδων Μαρινᾶτος, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, ἔτι δὲ ὁ ὑπογραφόμενος. Ἐκπρόσωπος τοῦ Πρυτάνεως ἀπρῆλθον τὰς εὐχὰς τοῦ Ἰδρύματος, τονίσας τὴν ἰδιαιτέραν συμβολὴν τοῦ Χέρτερ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κλασσικῶν σπουδῶν εἰς Βόννην καὶ εἰς τὴν πρόοδον, γενικῶς, ποὺ ἐσημείωσε διὰ τῆς λειτουργίας του τὸ Σπουδαστήριον Κλασσικῆς Φιλολογίας. Ἠκολούθησεν ὁμιλία τοῦ Κοσμήτορος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἔτι δὲ ἄλλαι προσήσεις διαφόρων καθηγητῶν τοῦ Ἰδρύματος. Ἐν τέλει, ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Σπ. Μαρινᾶτος, ὁ ὁποῖος ἐπέδωκεν αὐτῷ χαιρετιστήριον ψήφισμα τῶν συναδέλφων του τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας (ἥς ἐτύγχανεν ἐπίτιμος ἐταῖρος ὁ τιμώμενος), ὡς καὶ ψήφισμα ἀνακηρύξεώς του εἰς ἐπίτιμον ἐταῖρον τῆς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν.

* Ἡ ἐργογραφία τοῦ Hans Herter περιλαμβάνεται εἰς τὸν τόμον Hans Herter, *Kleine Schriften*, Wilhelm Fink Verlag München 1975, herausgegeben von Ernst Vogt, σειρά *Studia et Testimonia Antiqua* — 15, σσ. 665-679.

Ἐπίσης, πρὸς Στυλ. Κορρέ, Hans Herter, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1962-1963, 594-597· Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Φιλοσοφικὴ Σχολή, Ἀναγόμενοι τοῦ καθηγητοῦ Hans Herter εἰς ἐπίτιμον διδάκτορα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, Ἀθῆναι 1963, σσ. 31· Γεωργίου Σ. Κορρέ, Hans Herter, εἰς μέγας Ἑλληνιστῆς καὶ Φιλέλλην, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν Δ', 1964, σσ. 474-481.

Τὰς ἀπογευματινὰς καὶ βραδυνὰς ὥρας ἐώρτασεν ὁ πολιορκόταφος σοφὸς τὴν ὥς ἄνω ἐπέτειον ἐν μέσῳ πλήθους Ἑλλήνων, φίλων του καὶ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βόννης ὡς καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ φοιτητῶν, οἱ ὅποιοι, μετ' ἐξαίρετου μεγαλοπρεπειας, κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν Πανεπιστημίων τῆς Ἑσπερίας, ἦτοι διὰ λαμπραδοφορίας, ἔψαλλον πρὸ τῆς οἰκίας τὸν φοιτητικὸν ὕμνον τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Uppsala (Gaudeamus igitur). Ὁ καθηγ. Herter ἀνταπήντησεν εἰς τὴν λατινικὴν διὰ μακρῶν, τονίσας τὴν συνεργασίαν του μὲ τοὺς φοιτητάς του, ἔτι δὲ ἐκφράσας τὰ εὐχαριστήριά του διὰ τὴν συμμετοχὴν των.

Εἶναι στιγμαὶ καὶ ἐκδηλώσεις, αἱ ὁποῖαι ὑποδηλοῦν τὴν ἀγαστὴν συνεργασίαν τῶν ἐπιστημόνων καὶ τὰ αἰσθήματα ποὺ διακατέχουν τὸν διδάσκοντα, ὡς ἐκ τῆς στενῆς ἐπαφῆς του μετὰ τῶν σπουδαστῶν του, προτερήματα, τὰ ὁποῖα, φεῖ, ἔχουν ἐκλείψει ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἐλληνικὴν σπουδαστικὴν κοινότητα.

Ἐπίκαιρος, ὅμως, λίαν τυγχάνει ἡ παράθεσις τῆς ἐπομένης ἐξωτερικεύσεως τῶν ἐνδομύχων παρορμήσεων, αἵτινες συνέδεσαν τὸν ψυχικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν κόσμον τοῦ καθηγητοῦ Herter μετὰ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου ἐλληνικοῦ κόσμου:

«Τὸ ἐνδιαφέρον μου διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀφυπνίσθη ἤδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν γυμνασιακῶν μου σπουδῶν καὶ μὲ συνώδευσεν εἰς εὐχαρίστους καὶ δυσἀρέστους καιροὺς, οἵτινες ἀπέβησαν διὰ τὸν ἀνθρωπισμὸν ὠφέλιμοι ἢ καὶ ἐπιβλαβεῖς· τούτου ἔνεκεν ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ὠφελιμισμός, ὅστις τόσον ἐξαπλοῦται εἰς τὴν ἐποχὴν μας, δὲν ἐπικρατεῖ, ἀλλ' ἀντιθέτως διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς ἐμβριθεστέραν πνευματικότητα. Οἱ νεώτεροι κλασσικοὶ φιλόλογοι, διὰ τὴν κατάρτισιν τῶν ὁποίων πολλὰς δυνάμεις διαθέτω, ἔχουσιν ἐν σχετικῶς καλὸν ἐπίπεδον καὶ ὑπόσχονται ὅτι θὰ διατηρήσωσιν ἄσβεστον τὴν δᾶδα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης μοὶ προεκλήθη κατ' ἀρχὰς καθαρῶς γλωσσολογικὸν ἐνδιαφέρον, ἀλλ' ἤδη ἀφ' ἱκανοῦ χρόνου ἐπιδιώκω μετ' αἰεὶ αὐξανόμενου ζήλου νὰ κατανοήσω οὐσιαστικώτερον τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ὡς ἐπίσης καὶ νὰ διαφωτίσω ἐκεῖθεν πολιτικὰ καὶ ἀνθρώπινα προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας. Ἐκτὸς τούτου προσπαθῶ νὰ ἐπεξεργάζωμαι παραλλήλως πρὸς τὰς γραπτὰς πηγὰς καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα, ὅπερ μοὶ φαίνεται ἰδιαιτέρως ἐπιβεβλημένον ἐκ ἱστοριολογικῆς ἐπόψεως. Εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας ἡσχολήθην κυρίως περὶ τὴν κλασσικὴν καὶ τὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχὴν καὶ ἐργάζομαι πολὺ ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ ὁποίου τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα ἰδιαιτέρως μελετῶ. Τὸ ὅτι ἡδυνήθην νὰ ἐπισκεφθῶ ἐπανειλημμένως τὴν Ἑλλάδα, ἐπλούτισε καὶ ἐνεδυνάμωσε τὴν εἰκόνα τὴν ὁποίαν εἶχον ἤδη σχηματίσει διὰ τὴν χώραν καὶ εἶμαι βαθέως εὐγνώμων διὰ τὴν ὑποδοχὴν καὶ τὴν φιλοξενίαν, αἵτινες ἐκάστοτε ἐπεφυλάχθησαν εἰς ἐμὲ καὶ τὴν σύζυγόν μου, ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, θεωρῶ δ' ἐμαυτὸν εὐτυχῇ νὰ λογίζωμαι φίλος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων».

Ἐκ τῶν σημαντικωτάτων σημερινῶν κλασσικῶν φιλολόγων ἀλλὰ καὶ τῶν εὐλικρινεστέρων φιλελλήνων ὅλου τοῦ κόσμου, ὁ μέγας ἐλληνιστὴς καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βόννης, Hans Herter, ἐξέλιπε τὴν 7ην Νοεμβρίου 1984 μετὰ πολύμηνον ἀσθένειαν εἰς νοσοκομεῖον τῆς Βόννης.

Ὁ Hans Herter ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Ἰουνίου ἐν Koblenz τῆς Ρηνανίας ἐκ τοῦ δοκίμου δικηγόρου Gustav Herter καὶ τῆς Luise Herter. Τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς του συνεπλήρωσεν ἐν τῷ Kaiserin-Augusta-Gymnasium τῆς γενετείας του (1904-1917). Ἐνεγράφη τῷ 1917 εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βόννης, ἤκουσε δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1923 τῶν καθηγητῶν August Brinkmann, Anton Elter, Friedrich Marx (κλασσικὴ φιλολογία), τοῦ Conrad Cinchorius (ἀρχαία Ἱστορία) καὶ Franz Winter (Κλασσικὴ Ἀρχαιολογία). Ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης τῶν ἀρχαιογνωστικῶν του σπουδῶν χρονολογοῦνται αἱ πρῶται του φιλολογικαὶ ἐργασίαι, ἀρχὴ μιᾶς ἐξαίρετως πλουσίας προσφορᾶς εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πνεύματος. Ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βόννης τῇ 1ῃ Μαρτίου 1924, κατὰ τὸ ἔτος δὲ 1926 ἐξετυπώθη καὶ ἡ διδακτορικὴ του διατριβὴ ἔχουσα ὡς θέμα: «De dis Atticis Priapi similibus».

Ἐξελέγη ὕφηγος τοῦ αὐτοῦ Πανεπιστημίου κατὰ Μάιον 1927, ὑποβελὼν τὴν ἐκτενὴ πραγματεῖαν «Καλλιμάχος καὶ Ὀμηρος» (1929). Ἦδη, εἰς τὰς μνημονευθείσας διατριβάς, ὡς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς κατὰ τὰ ἔτη 1931 καὶ 1932 δημοσιευθείσας ὑποδειγματικὰς πραγματείας «Καλλιμάχος ὁ Κυρηνάιος» (ἄρθρον ἐν Real Encyclopädie) καὶ περὶ «Πριάπου» (De Priapi, ὡς θρησκευτολογικὴ ἔρευνα), ἀναφαίνονται ἡ ἄκρα μεθοδικότης του περὶ τὸ ἐρευνᾶν καὶ ἡ ἐξάαιρετος ἐπιστημονικὴ του κατάρτισις. Ἰδιαιτέρως ὁ «Πριάπος» ἐπληρέθη ἐπαξίως λόγῳ τῆς θαυμαστῆς ἤδη διὰ τὴν νεαράν του ἡλικίαν ἐμπειρίας.

Λήγοντος τοῦ ἔτους 1932 ἔλαβε πρόσκλησιν — τὴν ὁποίαν ἀπεδέχθη — τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης, ἵνα ἀναλάβῃ ὡς διάδοχος τοῦ Johannes Menwald τὴν κενὴν τακτικὴν ἑδραν τῆς κλασσικῆς φιλολογίας. Ἐκεῖ ἤρχισε τὰς καθηγητικὰς του παραδόσεις κατ' Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1933.

Αἱ σημαντικώτεραι ἐργασίαι του αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι: «Θησεὺς ὁ Ἴων» (1936), ἡ ἐκτενεστάτη «Ἐκθεσις περὶ τῆς Βιβλιογραφίας τῶν ἐτῶν 1921-35 διὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν ποίησιν» (1937), καὶ τὸ ἄρθρον «Φαλλῶς» ἐν τῇ RE (1938), ἐν ᾗ περιελήφθη μέγας ἀριθμὸς περισπουδάζων ἄρθρων του. Πρὸς τούτοις, διετέλεσε διευθυντὴς ἐκδόσεως τῶν «Tübinger Beiträge zur Altertumswissenschaft» ἀπὸ τοῦ 1935 μέχρι καὶ τοῦ 1943. Ἐν Τυβίγγῃ παρέμεινε μέχρι τοῦ 1938, ὅποτε καὶ μετεκλήθη ἐκ νέου εἰς Βόννην ὡς διάδοχος τοῦ Christian Jensen.

Ἡ συγγραφικὴ του δραστηριότης συνεχίσθη γόνιμος καὶ πάλιν κατ' αὐτὴν

τὴν νέαν ἐν Βόννῃ περίοδον. Μεταξὺ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ μελετῶν ἰδιαίτεράν θέσιν κατέχουν αἱ «Θησεὺς ὁ Ἀθηναῖος» (1939), ἡ «ἀνάθοδος τῶν Ἑλλήνων» (Die Einwanderung der Griechen) (1941) καὶ ἡ «Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος» (1944), περὶ τῆς ὁποίας ἐκτενεστέρας μελέτας παρουσίασε τῷ 1946 καὶ 1952. "Ἄλλαι ἰδιαίτερας μνείας ἄξιαι μελέται του εἶναι: «Ἀπὸ τοῦ διονυσιακοῦ χοροῦ μέχρι τῆς κωμωδίας» (Vom dionysischen Tanz zum komischen Spiel) (1947), «Böse Dämonen im frühgriechischen Volksglauben» (1950), «Zum 1. Satire des Horaz», ἄρθρον «Priapos», ἐν RE (1954), ἡ διεξοδικωτάτη δευτέρα ἐκθεσις περὶ τῆς βιβλιογραφίας τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως ἀπὸ τοῦ 1921 κέξ. ('Απολλώνιος) (1956), τὸ 5ον κεφάλαιον «Θρησκεία» τοῦ ἔργου «Der Hellenismus in der griechischen Forschung 1938-48» (1956), τὸ κοινωνιολογικὸν ἄρθρον «Dirne» ἐν RAC (Reallexikon für Antike und Christentum 1957), «Ovidsverhältnis zur bildenden Kunst» (1958) καὶ πλῆθος ἄλλων βραχυτέρων καὶ ἐκτενεστέρων ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι συμποσοῦνται εἰς τὸν πράγματι ἐκπληκτικὸν ἀριθμὸν ὑπὲρ τὰς 350.

Σημαντικὸν μέρος τοῦτον ἀποτελοῦν αἱ εἰς Θουκυδίδην, Πλάτωνα, Καλίσμαχον καὶ εἰς τὴν Ἑλληνιστικὴν ποίησιν ἀναφερόμεναι πραγματεῖαι, ὡς καὶ τὰ διὰ τὴν Realencyclopädie καὶ τὸ Reallexikon für Antike und Christentum συγγραφέντα ἄρθρα.

Ἡ ἐρευνητικὴ οὐχὺς καὶ ἡ εὐρύτης, μεθ' ὧν ἀντεμετώπιζε τὰ θέματα ὁ Χάνς Χέρτερ, αἱ λοιπαὶ ἐν αὐτοῖς ἀναφαινόμεναι ἱκανότητες, ἰδίᾳ δὲ ἡ ὑψηλὴ ἀντίληψις τῆς ἐρεῦνης ἐν τῇ ἐνασχήσει τῆς ἐπιστήμης καί, τέλος, τὸ ἀνυστερόβουλون καὶ τὸ ἀκέραιον τοῦ χαρακτῆρος συνθέτουσι τὴν πνευματικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ πολυγραφωτάτου Χέρτερ.

Τὴν δραστηριότητά του εἶχεν ἐπεκτείνει μὲ τὴν ἀνάληψιν καὶ τῆς διευθύνσεως τῆς συντάξεως διαφόρων περιοδικῶν, ἐν οἷς τοῦ Rheinisches Museum für Philologie (Bonn), οὗτινος διετέλεσε, κατ' ἀρχήν, ὑπεύθυνος ὤλης ἀπὸ τοῦ 1925 μέχρι τοῦ 1933 καὶ ἀπὸ τοῦ 1957 μέχρι 1958, εἶναι δὲ διευθυντὴς συντάξεως ἀπὸ τοῦ 1957 καὶ ἐξῆς, ἔτι δὲ τῶν Klassisch-Philologische Studien» (Bonn ἀπὸ τοῦ 1940 καὶ ἐξῆς).

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὑπερτριακονταπενταετοῦς καθηγητικῆς σταδιοδρομίας του ἠτύχησε νὰ ἀνακηρύξῃ πλεόν τῶν 60 μαθητῶν του εἰς διδάκτορας, εἰς τὴν ἐπιτυχὴ παρουσίᾳσιν τῶν διατριβῶν τῶν ὁποίων ἐν πολλοῖς συνέβαλε διὰ τῶν πολυτίμων παρατηρήσεών του. Διότι ὑπῆρξε, διὰ βίου, πρόθυμος υποστηρικτὴς παντὸς νέου φιλόλογου, ὁ ὁποῖος προσέτρεχεν εἰς αὐτόν, οἱ μαθηταὶ του δὲ ἔχουσιν ἐκτιμῆσαι ἀπολύτως τὴν ἰδιαίτεράν βαρύτητα, ἣν ἀπέδιδεν εἰς τὸ ἔργον του ὡς διδάσκοντος καὶ τὴν ἀφιέρωσιν ὅλων τῶν δυνάμεών του, ἵνα ἀνταποκριθῇ εἰς τὸ ὑψηλὸν του λειτούργημα. Πάντα τὰ ἀνωτέρω συνθέτουσι διὰ τοὺς μαθητάς του, ὄντως, πολύτιμον παρακαταθήκην. Μεταξὺ τῶν μαθητῶν του καταλέγονται ὁ νῦν καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου Dr.

Ernst Vogt, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Saarbrücken Dr. Carl Werner Müller, ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βόννης Dr. Ingenkamp, ἔτι δὲ οἱ Erich Mannebach, H.M. Werhahn, Fr. Lapp, Heinrich Heusch, R. Mehrlein, P. Speck, W. Franzmeier καὶ ὁ Dr. Hans Stercken, μέλος τοῦ Δυτικογερμανικοῦ Κοινοβουλίου καὶ Πρόεδρος τῶν Ἑλληνογερμανικῶν Ἐνώσεων Δυτ. Γερμανίας.

Θαλερώτατος καὶ πολυγραφώτατος, συνέχισε τὴν γόνιμον αὐτοῦ συγγραφικὴν δρᾶσιν μέχρι καὶ τῶν δυσμῶν τοῦ βίου του, ἀποδείξας ὅτι τὸ ἄθλημα τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἐκδήλωσις τῆς ὀφειλῆς του ἔναντι τῆς ἐπιστήμης του. Τελευταίαν ἀναγνώρισιν τῆς καθόλου προσφορᾶς του ἀπετέλεσεν ἡ ἀπονομὴ εἰς αὐτὸν εἰς τὴν γενέτειράν του Koblenz τοῦ βραβείου προαγωγῆς τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν Δυτ. Γερμανίαν (1984).

Ἡ μνήμη του θὰ διατηρηθῇ ἄσβεστος εἰς τὴν μνήμην ὅλων τῶν συναθλητῶν του καὶ φοιτητῶν του, δι' ὅσα προσέφερεν ὡς ἐπιστήμων καὶ ὡς ἄνθρωπος εἰς τοὺς συνανθρώπους του.